

1. ábra. Szklabina mai állapotában. Várkapu és az «Újvár».
Szklabina im heutigen Zustande.

A TÚRÓCI VÁRHELYEK ÉS SZKLABINA.*

Túróc legrégebbi váráról két tudákos helyi monda regél. *Turan* vitéz építette volna régen, mikor még a *Vág* vizét *Óvártól Trencsénig* terjedő kemény sziklafal zárta el, úgy hogy *Árva*, *Túróc*, *Liptó* völgyeit vizek borították és csak a hegyek alján húzódó magaslatokon folyt némi élet. Ezt is veszélyeztette a nagy tó gonosz sellője. *Turan* vitéz, mint a saga-k *Beowulf*-ja, mint a longobard *Lamisso*, vagy a germán hősepos *Dietleib*-ja, szintén a vízbe száll, megfenyíteni a szláv *Gundelt*, a gonosz sellőt. De merész vállalkozása nem sikerül — rabul esik. Aggódo népe úgy menti meg, hogy hirtelen átvágja a sziklafalat s lecsapolja a tó vizét.¹

A hagyomány nem mondja meg *Tur-Turan* várának helyét, azért egyesek a névadó *Turan* faluban, mások *Unter-Ober Turz* vidékén, illetőleg a szomszédos *Stubnya* határában keresték, ahol ² *Bolsky*, a marahan fejedelem, *Tauro* Tur vitéz atyjának székvárosát tudja *Eborum* néven. De mert alkalmas várrom itt sehol sem akad, legtöbbször a nem messze eső *Szklabina* várával azonosítják. Ennek történetével fogunk foglalkozni.

A helyi mondát a tudomány annyiban támogatja, hogy *Túróc* javarészt, a geológiai alakulat tanúsága szerint, a *Vág* partjától *Stubnyáig* terjedőleg valóban víz borította, a diluvium korában, de ez természetes úton, emberi beavatkozás nélkül futott le. Meg volt az óvári sziklafal is, bár ez sem terjedt *Trencsénig*, de elég erős

* Részlet a «Felvidéki várak» c. sorozatból.

arra, hogy a vizeket felduzzassza. A diluviális faunát igazolják a blatnicai völgy barlangjaiban lelt *Ursus spel.* csontok, a szentmártoni mammuthfogak, a csremosnovidéki fosszilis kagylók, a stubnyai nummulithosok, belemnitesek és más kővületek, melyek dél felé már nem folytatódnak.

Mikor kezdődött itt az élet? A barlangokban hasztalan keressük az ember nyomát, kőkorszakbeli életnek az egész megye területén nincs emléke. Csak az újabb bronzkor embere hagyott itt nyomot, róla beszélnek a sűrűn felvetődő cserepek, urnák, eszközök, emlékét hirdeti a sok pogányvár-hradistye, a hegyek alján.

De a felzsendült bronzkori élet még sem volt tartós, állandó. Ismeretlen körülmények között ez is megszakadt. Egész pozitívitással megállapítható ez a szokatlan hiatus s kitűnik, hogy az élet megint csak nagysokára tért vissza e tájakra, mert kétségtelen, hogy a vaskor környékbeli népe még nem lakta e vidéket, de a népvándorlás hullámai sem bántották, mert Túróc régiségleletei sorában ezeknek az időknek beszédes tanui teljesen hiányzanak.

Ebből önként következik, hogy az eburumi római pénzek (I. Claudius kora 54 K. u., melyekről *Záborsky*, bár fenntartással, mint stubnyai leletről beszél)³ a valóság szerint *Brünn*-t illetik, Túrócra nem vonatkoznak. Ami *Bolsky* további adatait illeti, bár hitelüket a körmöci runafelirat még kétesebb hitelessége támogatja, sokan még így is kételkedve fogadják. Ezek vegyék jó szívvel, mert könnyebb elhinni *Tur* vitéz harcát a sellővel.

Hova lett Turan népe, birodalma? nem tudjuk, a kiszáradt völgyeket és a hegyek alját, ahol egykor élet folyt, új erdő lepte el.

Nem kutatjuk most, vajjon marahanok = szlávok voltak-e a rézkor első telepesei, vagy miként *Neudeck* bizonyítja, germánokat illetik-e a felvetődő emlékek? Annyi bizonyos, hogy *Árva*, *Liptó*hoz mérten, a bronzkori élet nyomai itt gyérebbek, a vaskorszak — eltekintve néhány kétes muzeumi darabtól, mert egyáltalán nem igazolható, hogy Túróc területéről valók — teljesen hiányzik, a népvándorlás pedig még ennyivel sincs képviselve.

Mindamellett megemlíjtük itt a csepcsényi mező rég feldult tumulusát, az állítólagos lovas sír helyét, de *Ipolyi* itteni ásatásairól, eredményeiről nincs tudomásunk, csak a fáma beszél róla.

Hogy ezeknek a tényeknek megállapításánál elfogultsággal senki se vádolhasson, itt adjuk a túróci lelőhelyek teljes enumerációját, a reájuk vonatkozó irodalommal, tót források nyomán,

mert ezekben irodalmunk megfelelő repertoriuma is befoglaltatik, amennyire a tót szerző jónak látta felvenni. Mi sem bővítjük ezt. Beérjük azzal, hogy akaratlanul is bebizonyította nekünk a bronzkor utáni élet tartós megszakadását. Lelőhelyei ezek:

*Blatnica, Csepcesény, Jaszenova, Kelemenfalva, Kossuth, Neczpál, Tótpróna, Túrócszentmárton, Znió, Zsámbokrét.*⁴⁻¹³

Ilyen őstörténelmi előzmények rávilágítanak *Túróc* várendszerére is. Tudjuk, hogy hadászati jelentősége inkább úthálózatában rejtett, amennyiben feladata volt a maiglan érvényes krakó—nagyszombati, másrészt a zsolna—kubini utakat védeni, mintegy kapuját a kapcsolatos árva—halicsi főútvonalaknak; továbbá a *Kralován—Rózsahegy—Liptó*, illetőleg *Parnica—Zázriva—Trencsén* stb. határszéli kijáratoknak kulcsa volt itt, melyek első sorban *Árva* vára védelmébe estek, míg az alsó utakat *Túróc—Trencsén* szomszédos várai őrizték.

Mivel ezeket az útvonalakat nem pusztá kereskedelmi érdek, vagy kényelmi szempontok szabták meg, hanem a hegyrajzi viszonyok, érthető, hogy jelentőségüket felismerte minden nép, mely az idők folyamán itt helyet talált s mindenik igyekezett ezek védelméről gondoskodni. Így érthetők az őskori megerősített telepek az utak mentén, hol a későbbi várak emelkedtek, bár épen itt *Túrócban* nem ismétlődik a szokott eset, hogy a vár az egykori telep helyén épül. Más az eset pl. a szomszéd *Árvában*, ahol a várral szemközt eső hegyen, *Medvedze* felé, híres bronzkori lelőhely van s az élet continuitását igazolja. Az árvai szorost *Varin, Tarchova-Sztrázsa* őrsáncai tehát a XIII. században is szerepelt. «*Provincia Varnensis*» kövéra védte, mind az ősi *Árva* védőrendszerére, s folytatólag *Túróc*, első sorban a legrégibb kövár, *Szucsán*, majd *Znió* stb. kisebb erősségekre támaszkodva.

A «várak» száma eredetileg tehát is nagyobb lehetett, de a birtokviszonyok változtával s a tulajdonképeni várrendszer kialakulásával többnek elenyészett a jelentősége. Ezeket vagy elhagyták, s a fatornyok, mert csak ilyenekről lehet szó, lassan elpusztultak, vagy a felesleges erődítményeket tudatosan lebontották. Az alábbiakban példát találunk mindenikre.

Az ilyen várhelyek emléke csodálatosan összefolyik az ősi vártelepekével s bár a tót nép szóbelileg megkülönbözteti a kettőt — *zámok* az újabb, *hrad* szóval a régebbit — multjáról, történetéről egyiknek sem tud. A megbízható helyi hagyomány tovább is megy.

A bronzkori várhelyek emlékét jobban tartja fenn, bár hozzájuk semmi kegyelet nem fűzi, ellenben az ősei verejtékével épült kővárakat úgy elfeledte, hogy sokszor a helyét, nyomát sem tudja megmutatni. Ezekről már csak az írás beszél, az érdekelt nép emlékezetéből rég kiestek. Pedig fantáziája egyébként sokat foglalkozik a várakkal, rendszerint többről akar tudni, mint amennyi valóban volt. Per analogiam minden ormot várral díszít fel a képelete, csak az igazi helyet nem ismeri.

Így megbocsátható a hivatalos jelentések zavara, bizalmatlansága a tömeges várakkal szemben, s érthető, ha valóságos várhelyek is kimaradnak a névsorból. Így pl. *Könyöki-Nagy Géza*¹⁴ túróci lajstromából kimaradt az¹⁵ ismert *Hrádek* a Blatnica patak-nál, nem említi a *Zábor* feletti, már 1287-ben elpusztult várat.¹⁶ Ez utóbbi nem azonos a *Szuchá Hradečnica* romjával, hanem *Szklabina* előtornyának vehető. Nevét, helyét a nép rég elfeledte.

Kostyán falu határában a nép valami várról beszél, amit Mátyás király leromboltatott, mert hamis pénzverők, csehek tanýáztak benne. Némileg másképp hangzik *Bél M.* adata,¹⁷ de a várhelyet ő is emlegeti. Pedig itt semmi rom nem látszik, még várnak alkalmas orom sincs, ellenben volt pogányvára, a *Ruttkay—Beniczky* curia tövében, melynek sáncait csak az 50-es években ásták le, amikor sok rézfegyvert (bronz?) találtak.¹⁸ Tehát a bronzkori őstelep a tradíció várrá emeli és Mátyás népszerű emlékéhez fűzi.

Ebbe a kategóriába tartozik a *Rudnó—Szklenó* határában ismeretes *Vlcsi-Hrádek*, a *Raksa* felett levő *Mali-Hrádek* vagy *Belohrad* és a *pozseháji* sáncok. Mint dülőnevek ezek élnek ugyan, de várhelynek itt semmi nyoma, a nép sem ismer ilyet, csak így nevezi. Leletet e vidékről nem tudunk. Más a helyzet *Tótprónán*. Itt gyakran találunk bronzkori tárgyakat, de viszont várhelye nincsen.

A tradíció megbízhatatlanságát bizonyítja *Szucsán* két vára is. A XIII. századtól kezdve szereplő «castrum lapideum»,¹⁹ a *Podhragy* feletti ormon állott, de ugyanott egy másik földvár nyoma is látszik, a nép már nem tudja megkülönböztetni a kettőt. A másik lent volt a faluban, ezt 1526-ban *Zápolya* romboltatta le. Emléke elenyészett, valószínűleg a falu végi dombon, «Na szkalke» állott.²⁰

Ezeknél ismertebb a valcsai «Hrad» és a *Jaszenova* határában *Németpróna* felé hajló hegy csonka kupján látszó két szomszédos

várhely. Nyitra felé eső oldalon az egykori *Vysegrad* 1238—1277—1279. évekből ismert elhagyott erősség.²¹ 1413-ban már csak «*Bercz vulgo regi toron hel*» néven emlegetik birtokosának utódai, a határjáró *Bacska-falviak*.²² A túróci oldalon volt pogányvár jobban romlott, de a töltések még itt is látszanak. Ez utóbbit a nép csak Hradistye néven ismeri. *Mednyánszky* kézirata forrásutalás nélkül 1274. határjárást említ, «ad montem ubi olim castrum fuisse dicitur.»²³

Hasonló az *Udvard—Prekopa* (*Kossuthfalva*) közelében volt földvár. A ruttkai vonat csaknem a tövét metszi. Ennek mása a *Jaszen—Bela* falu közötti *Tlstá* hegyen levő *Hradistye*, tipikus bronzkori várhely. Azért téves a *Fuxhoffer Monasterologid*-ja nyomán elterjedt nézet, hogy itt templárius vár, a csurgói rendház manseriája lett volna. Az oklevelekből ismert «*Frater Gibelinus, dictus Altavis, praeceptor de Bella*» nem itt, hanem a somogyi vagy varasdmegyei *Bellán* működött.²⁴ Végül említjük a rákóprébóci «*Hradek*»-et és az 1903. felásott bisztricskai várhelyet. (*Časop. M. Sl. Spol.* 1903, 5—6 sz.)

Háttra van még a két történelmi rom *Znió* és *Blatnica*, melyekkel más helyt bővebben foglalkozunk. De ha mindezeknek a váraknak fekvését nézzük, megállapíthatjuk, hogy valamennyi a megye árva—liptai sarkában, alig másfél járásnyi területen tömörül. Mindenki joggal kérdezheti, hogy fértek meg ezek egymás mellett, hol voltak uradalmaik, szükséges jobbágyaik, hogyan osztoztak a szűk határon? Valamennyi egyidejűleg nem szerepelhetett. Hogyan következtek egymásra? Sajnos, a várhelyekre nézve választ nem adhatunk, mert rendszeres ásatások itt még nem voltak, az eddigi szórványos leletek pedig nem nyújtanak elég anyagot, hiszen a várak multja is elég homályos. Ilyen a «legősibb» Szklabina is.

Szklabina nevét illetőleg biztos szöfejtésünk nincsen, de bizonyos, hogy a tót : «*škliábit sa*» = tátongani, vigyorogni igéből nem deriválható. *Oláh M.* szöfejtése : *Sclabonia*, *Sclavina* = *arx sclavonica* = tót vár, ugyancsak merész, de a várnak más neve nem volt. Oklevélileg 1242-ben merül fel, mikor *IV. Béla Duor* fia, *Mikola* és *Drask*-nak adja a «*Zklabonia*» népe földjéből kiszakított négy ekényi földet.²⁵ Utóbb ismét 1245-ben találkozunk vele, mikor a király felmenti *Uzda* halászt a vár szolgálatától és birtokát megszerzi a Túróc túlsó partján levő *Vendégi* földdel. A vár közvetlen

közelében volt *Szent Ilona* felé eső rétek egy 1266-ban donatióban (1416., 1516-ban hivat. átiratban) *terra Sclovnani*, *terra Sclovna* néven szerepelnek,²⁶ ugyane terület a *Draskóczyak* egy másik, noha kétes 1266. oklevelében *terra Sclovnareh* néven fordul elő.²⁷ Az előbbi oklevél folytatólag azt mondja e területről: *est terra castris regis Belae Zklabina, tunc vero Sclovnan vocati*. Ezért feltehető, hogy a várnév ebből a személy-, illetőleg családnévből alakult ez időtájt s a vár maga eredetileg is fatorony volt.

Erre való feltevésünket megerősíti az a körülmény, hogy a közeli *Zábor* földje adományozásánál 1263-ban a királyi oklevél valami gerendavárat (Berveno Hradistyet) említ határjelül, de más várról nem beszél. Az idézett topografiai adatokból kitűnik, hogy ez a tuskóvár a mai vártól alig egy puskalövésnyire eső szomszéd ormon állott. Ez lenne a *Bél M.* említette propugnaculum, melynek romjai még látszanak s a nép azt beszéli, hogy a vár eredetileg itt épült és csak később költözött le mai helyére. Kétségtelen, hogy ha 1263-ban itt más vár állott volna, királyi birtokul, a donator erről is megemlékezik.

1269-ben *Mikó*, zólyomi comes, a Balassák őse intézi el a fent említett *Drask* fiainak a várnéppel támadt pörét és megállapítja határaikat.²⁸ Ez lehet ama bizonyos *Myško*, akiről *Fessler* (II/2, 218) azt írja, hogy a csehek neki itt várat építettek.

Ha szabad ezt a furcsaságot értelmezni, akkor azt mondhatjuk, hogy a királyi comes felhasználta az ismert túróci cseh telepéseket s velük várat rakatott a tuskóvár helyett. Ámde *Mikó* határjárása azonos az 1263-iki adatokkal, kétségtelenül megegyezik az 1242-re menő részletekkel, egyazon, immár királyi várra vonatkozik, mely ezeitőben korszerű torony lehetett. *Mikó* tehát ezt bővítette vagy tataroztatta cseh colonusaival.

Tatárjárás előtti korban kik birták? Úgy látszik, hogy eredetileg a vár területe és maga a favár is a *Balassa*-család ősei kezén volt *Arva* várával együtt és a király ezt csak a túróci birtokrendezés alkalmával szerezte meg csereképen, *Várna* «castrum lapideum»-a, *Toplica* és *Zsolnáért*.* Mikor történt ez a csere, pontosan nem tudjuk,

* A királyi birtokos emléke fenmaradt a közeli *Králov Grun* orom nevében, bár a mai hagyomány ezt már Mátyás király itteni vadászataihoz fűzi. A túróci névtelen itt valami emlékkőről beszél, melynek chronosticonja valóban Mátyás korára vall (1471), de mikor készült a felirat?

az ebből támadt per 1267-ben ezt már régi ügyletül említi.²⁹ Úgy látszik, a Balassa család túróci birtoklása régi, tartós lehetett és főleg Szklabinához valami különös érdek fűzhette, mert utóbb szerzett honti birtokának egyik falvát az elvesztett túróci falu után *Szklabinának* nevezte (már 1330 előtt)³⁰ és a család egyik ága ezt előnevül használta. Ez a mai Szklabonya.

A későbbi kir. várnagyok sorából emlékezetes Mikó fia, Detre, egyszersmind zólyomi comes pöre a zábori telepésekkel. Azzal vádolják, hogy szabadalmas leveleiket elkobozta és megsemmisítette.³¹

1269-től kezdve 1315-ig nincs okleveles emléke a várnak, csak *Danch* comes, szklabinai castellanus neve kapcsán szerepel, mikor ez bizonyos földeket adományoz a túrócszentmártoni templomnak. Ugyancsak a túróci regesták (35. §.) nyomán ismerjük *Gilet fia János* és *Miklós* mestereket, egyúttal a közeli *Bajmóc* várnagyait, *Szklabina* castellanusai gyanánt 1339–44 táján, de szereplésüknek más emléke nem maradt. 1322. *Márk* comes «castellanus de Sclabanya» tudtunkkal az első, aki 4 vármegyei szolgabíróval együtt állít ki oklevelet, de nem mint comes, hanem a vármegye officiális, hihetőleg a Giletfiak szolgálatában.

A túróci névtelen³² *Comes Thomas iudex curiae* és *Comes Ioannes de Mikla, vices gerens palatini Ladislai*-t említi 1350–1354-ben kir. várnagyokul, de forrásutalás nélkül. *Szécsi* Tamást, a iud. curiæt, hitelesnek tartjuk, mert így szerepel pl. a sztrányai scultetia adomány-levelében is,³³ de *Miklai Jánost* inkább *Blatnica* várnagyának tartjuk.

Jelentős esemény a vár történetében *Nagy Lajos* 1364. évi exemptiója, midőn *Szt. Márton* lakóit felmenti a várnak fizetendő hadiadótól. Ezzel utat mutatott a többi jobbágynépeknek hasonló privilégiumok kérésére, ami, mint alább látni fogjuk, a váruradalom bomlására és az erősség decadentiájára vezetett. A második lépés a király 1367 adománya, mikor «*Zklabonia*» várának *Ambos* nevű földjét — a mai *Bambuska* dülőt *Szt. Márton* határában — évi kir. adó fejében a polgároknak engedi át s ezzel újból csorbította a castellanusok immár szerény jogait.

Megvan-e még a kő? Napjainkban nincs híre. Eltűnt-e vagy a XVIII. század óta csak elfeledték? Hasonló emlék az a stubnyai «*Könings-brücke*» dülő és a mutnai «*Kirái Gora*» V. ö. Slov. Pohľady 1884. 533. l.

Megindul a harc a jóhiszemű kir. tisztek, a polgárság és jobbágság között, mely az uradalom és a vár érdekei ellen terjeszkedik, sőt diadalra jut, hogy meg hozza a kir. várrendszer bukását. Lássuk a harc néhány epizódját.

A jobbágyszolgálat egyik különleges terhe volt a kir. várak tatarozása — *gratuitus laborral*, a városok részéről pedig a munka készpénzben való megváltása, bár ez sem volt egyoldalú kötelesség jogok nélkül; ellenkezőleg, ez adta az első kiváltságokat, kedvezményeket. A jó nép élt is a munka fejében járó jogaival, de magát a munkát kerülte, aztán ha a kir. castellanus szorítani kezdte, panaszra futott a királyhoz. Két ilyen esetet látunk 1381-ben.

Bebek György tárnokmester, egyben *Liptó-Túróc* ispánja, tehát Szklabina ura, ítélkezik a mayusi polgárok és vendég népek pörében, a várjavítás miatt,³³ és bár az igazság a castellanus részén volt, a jog természetesen a panaszosok javára döntött. Még különb a szucsányiak póre. A falu különleges terhe volt a vár javítása, de ennek fejében szabadon használták a királyi erdőket, vízjoguk, heti és orsz. vásárokon kívül vámmentességük volt *Túróc* területén. A munkát mégis megtagadták és a király nekik adott igazat kedves kocsigyártójának, *Ventura* mesternek kérelmére, *Bebek* ellenében.

Ventura fia *Péter* felhagyva apja mesterségével, megvette *Szucsány* soltészjogát, gyarapítani kezdte a telepet, a királyi jövedelem rovására, a király sanctiójával. A király megújította a szabadalmakat, de a velük járó terhet eltörülte. Egyelőre csak papiron, mert 1385 és 1389-ben új királyi megerősítést kérnek, de a vártatarozás terhétől, mint látni fogjuk, még 1417-ben sem szabadultak. (Szucsány közs. ltára.) 1397. július 20. Zsigmond király Privigyén (Preugae) kelt levelében a várhoz tartozó német telepes községet Turánt korponai szabadságokkal ajándékozza meg, mert a nép, a várnagyok nyomorgatásai miatt elszegényedve kivándorolni készül — *partes ad alias*. — Ezentúl collecta fejében 3 részletben csak évi 100 frtot. Mozgósítás esetén 20 frtot, a zólyomi konyha ellátás megváltásául, de csak ha ott van a király, 10 frtot fizetnek. Ezért viszont a község kapja a vár malomjogát. A comes ezenfelül mást nem követhet. (Közs. ltár. Ered.)

A szabadalmakkal párhuzamosan haladt a váruradalom birtokainak eladományozása.

1386. A vár *Mária* királyné birtoka. Ekkor *Vendégi Pál* fiai,

főleg *Dávid*, hű szolgálatai jutalmául, nekik adja Szklabina tartozékát, *Zenth Peter Ur* falvát.^{35, 36}

1389. *Zsigmond* király *Folkusfalvi Bertalan* fiait a szklaboniai várjobbágyok sorából nemességre emeli. (U. o. 558.) Néhány hónappal később, a *Lipcse* várában tartózkodó király a váruradalomhoz tartozó *Treboztó* falut *Choltói Egyed* fiainak adományozza. Nem volt ez tulajdonképpen új adomány, hanem *Mária* királyné 1383-iki donatiójának megújítása. Maga a birtok is már régen kiszakadt a váruradalomból, de az utolsó tulajdonos, *Seraphil*, magtalan halálával viasszaszállott a koronára. Az új birtokosokat a túróci konvent 12 nap mulva 1389 júl. 19-én szabályosan beiktatta.

Ezeket a vár történetéhez szorosan nem tartozó részleteket csak fentebbi állításunk illusztrálására mondjuk el, miképen lazult a várszervezet.

A csehországi mozgalmak hírére *Zsigmond* király a felvidék védelmét szervezvén, az elhanyagolt várat megújíttatja és *Sylburg Vencelre* bízva a szomszéd *Blatnicával* együtt. Ez volt az utolsó királyi várnagy, mert a megcsönkített uradalom nemsokára magánkézre szállott. Első — bár kérdéses birtokosa — *Hunyadi János*, egyszersmind túróci comes, építette volna az öreg tornyot és a főkaput, melynek 1408. évvel bíró feliratát és címereit *Mednyánszky* említi.³⁷ Erről beszél *Bél M.*, valamint a fent említett névtelen szerző is, sőt tudni véli, hogy *Hunyadi* a várat *Zsigmond* adományából bírta, de más okleveles emléket e birtoklásnak nem tudjuk. Bár másfelől igaz, hogy *Hunyadi* 1430 táján túróci comesnek is írja magát, e minőségben tehát a vár ura is lehetett, de ez átmeneti cím volt s alig nyúlik vissza 1408-ra, annál is inkább, mert bizonyos, hogy a király Szklabina várát már 1410-ben zálogul adta *Stibor* vajda rokonának, a lengyel *Balicki Ossolinski Andrásnak*.³⁸

Ebbe a zálogösszegbe, 13 ezer forintba, befoglaltatik *Debrecent* városa, *Túróc* várispánsága és a szklabinai váruradalom mint az utóbbinak velejárója.

Két év mulva, 1412 aug. 29-én, *Budán* kelt levelében a király ezt az alkut megváltoztatta, amennyiben *Debrecent* visszavette és helyébe *Bártfa* városát kötötte le, megtoldva a túróci «*lucrum camerae*»-val.³⁹ Érthető, hogy a lengyel úr keveset tartózkodott *Túrócban*. Ügyeit és hivatalos kötelességeit a szklabinai várnagyság intézték, még *Bártfát* is innen igazgatták, miként számos levelük bizonyítja. Csak elvétve találunk példát arra, hogy *András*

úr személyesen jelent meg alattvalói között törvényt látni. Így pl. 1417-ben maga ítélkezik Szucsány népének pörében a papja ellen, dézsma ügyben, majd a castellanus ellen vártatarozás miatt. Ekkor már csak a vár egy részének karbantartása és a királyi konyha ellátása — ha a király a várban volt — hárult Szucsány lakóira különleges teher gyanánt. Ők adták a szakácsot és a királyi kíséret ételmezését. Ezért viszont őket illette a lengyel só vámmentes kereskedelme és bővült vásárjog. A falu népe megtagadta a tatarozást, mert a vár már nem királyi birtok.⁴⁰

1423-ban B. András már nem él. Özvegye *Rachna* vagy más levelek szerint *Rosina* birja özvegyi jogon a várat, fiai *János* és *Prokop* a várnagyok, *Miklós* a legkisebb, *Stibor* udvarában tanulja a vitézi életet. Ez időben *Szt. Márton* polgárai panaszos küldöttséget menesztenek a királyhoz, mert a szklabinai várnagyok hadiadót követelnek rajtuk. A király 1423 júl. 30-án *Esztergomban* kelt levelében megint a *Balickiakat*, kimondván, hogy az «*exactio pecuniarum exercituum*» csak a király előzetes engedelmével ejtendő meg.⁴¹

Az ügy ezzel nem ért véget, sőt még jobban elmérgesedett, úgy hogy 1424 aug. 22-én *Stibor* maga jött *Szklabinára* ebben igazságot tenni. Ekkor történt, hogy a duzzogó *Balickiakat* kiengesztelendő, némi formális fentartással 3600 frtért zálogba adta neki az egész árvai váruradalmat, a legnagyobb várbirtokok egyikét.⁴²

Tárgyunkon kívül esik taglalni az ebből támadt pört *Stibor* unokája és a *Balickiak* között, de meg kellett említenünk, mert a végzetes szerződés *Szklabinán* készült.

Stibor látogatása különben szorosan összefügg a felvidék hadikészülődéseivel a cseh háborúra. Az erélyes *Balicki* testvérek a cseh betörés, *Trencsén* pusztulása és *Ján Bzdinka* újabb készülődéseinek hírére rendbehozatták a várat, s erre a munkára kényszerítették nemcsak a jobbágyokat, hanem a várhoz tartozó polgárságot *Moyson*, valamint *Szt. Mártonban* is. Utóbb még fegyveres szolgálatot is kívántak a vár védelmére, ámde a jólétben elpuhult polgárság irtózott a fegyvertől, hadiszolgálattól, s hivatkozva az 1364. exemptióra, teljes mentesítését kérte a tehertől akkor, midőn *Žižka* már *Nyárhíd*ig hatolt s a szomszéd nyitrai völgyet dúlta. S a király míg egyfelől sereget gyűjt, másfelől a hadmentességet kereső polgárságot pártolja. A király akarta, *Stibor* tehát jobb meggyőződése ellenére kénytelen a polgárok javára dönteni, bár a

palástul használt 1364. exemptio csak a várnak fizetendő hadiadót engedte el, de nem a fegyveres szolgálatot magát. Hasonló a fentemlített Turán esete, mely viszont korponai szabadalmaira hivatkozva tagadta meg a várbeli fegyveres szolgálatot és a király 1429 márc. 29. Budán kelt levelében valóban megintí szklabonyai Balitzki Prokópot, mint várnagyot, ne terhelje a polgárokat hadiköveteléseiével és szolgálattal.⁴³

Érezte maga *Stibor* is, hogy a kir. kiváltság betűje megöli annak szellemét s hogy *Túróc* biztonságát s a régi árva-túróci védőrendszer épségét fentartsa, saját zálogos birtokát, az ősi *Árvát*, *Balickinak* engedte át védelmezésre. Az események igazolták *Stibor* aggodalmait. Nemsokára, 1434 őszén, az elbizakodott túróci polgárság súlyosan lakolt. Mert a *Szepesség* felől jövő csehek a túróc-liptói vonal másik kulcsának, *Likavának* eleste után elárasz-tották *Túrócot* s kegyetlenül feldúlták; ellenben a várakkal nem bírtak. Legtöbbet szenvedett *Szt. Márton* német eleme, mert jó-részt elhullott, hegemoniáját többé nem is nyerte vissza.

Most már belátta a király, sőt talán az érdekelt polgárság is, hogy a kiváltságokkal messze mentek, mert a szepesi szászok 1436-ban megújított szabadalma külön hangoztatja, hogy megyé-jük területén a vendégnépek is kötelesek hadiszolgáltatásra.

Ugyanakkor *Balicki Miklós* mint túróci comes igazolja a szentmártoni polgárok kérelmére, hogy az utóbbi cseh betöréskor a város égése alkalmával szabadalmi leveleik elpusztultak. A király ezeket a korponai jog alapján megújítja.⁴⁴

A husszita harcok idején B. bártfai levelezéseinek tanúsága szerint jobbra *Szklabinán* tartózkodott, később 1440 óta, bár címeiben még mindig használta a bártfai főkapitány, túróci főispán címét, állandóan *Lengyelországban* lakott, itteni vicesgerense *Stambach* intézte ügyeit. Pártállása szerint *Balicki*, bár keveset szerepelt, előbb Ulászló híve volt s vele az egész *Túróc*. *Bártfát* bírta az 1470. évek végéig, mikor a király kiváltotta, de *Szklabinát* jóval előbb veszttette el.

A közbeeső zsebrák harcok korából a vár történetére alig van adatunk. Kétségtelen, hogy *Balickiék* jogait *Túrócban* az 1440. évek vége felé kétséssé tette *Szentmiklósi Pongrác* terjeszkedése, főleg mikor *Balicki Giskrával*, *Pongrác* ellenben *Hunyadival* szövetekezett. A villongások ugyan megakadtak az 1451. ismeretes treugával,⁴⁵ mindamellett *Balicki* nemsokára mégis kiszorult a várból.

Pongrác mint a szomszéd *Blatnica* ura 1457 táján már Szklabinát is bírja, *Balickitől* ezt csak harcok árán vehette el, mikor *Znió* vára és a prépostság is hatalmában volt. A «túróci kiskirály» mintegy 10 évig bírta, de még első bukása előtt önként adta vissza a királynak. 1468 előtt *Mátyás* bírta a romlott várat, tataroztatta, építkezett benne,* ekkor készült el a díszes gothikus várkápolna, melyről alább szólunk, de még az év folyamán *Ernuszt Jánosnak* engedte át zálogképen.

A királyi kincstartó úgy látszik megkedvelte új dominiumát, mert állandósítani akarta. Ezt el is érte, mert 1470 április 13-án husvétkor, a *Trencsénben* időző király «*Szklabynya*» várát «*quod etiam nos ei alias in pecuniis inscripsimus — nunc comitatum de Thuroc — exigentibus eius meritis*» örökjogon neki adományozza.

A vár jelentőségét kiemeli az oklevél is, e szavakkal: *defensio hujus Comitatus maxime de ipso castro pendere dicitur.*⁴⁶ *Ernst János*, az oklevél így, nem pedig *Ernuszt*nak írja, a váruradalom és az egész megye kezelését bizalmasára, *Pek Pálra* bízta, a pereskedéseiről híres likavai várnagyra, aki kedvteléseit itt is folytatta. (1474.) Csakhamar perben van az egész vidékkel. Így *Pongrác István*mal *Óvár* határa felett, *Kinizsi Pállal*, majd *Horvát Györggyel* *Sztrecsén* határsértése miatt, fegyveresen ellenáll a kiküldött királyi bírának, akárcsak 47 év előtt első ilyen szereplése idején.

1482-ben, illetőleg véglegesen 1487-ben a király *Ernuszt*tal történt egyezés alapján visszaveszi a várat és a már korábban adományozott *Árva* mellé *Corvin Jánosnak* adományozza. Így egyesült még egyszer s utóljára a két egymáshoz tartozó dominium. De a birtoklás nem tartott soká. A herceg már 1490-ben nyomban atyja halála után kénytelen átengedni *Mosócot* a hozzátartozó vámmal együtt a hirtelen gyarapodó szomszédnak, *Blatnica* urának, *Czeczei Kis Miklósnak*, állítólag régebben kapott 8000 frtnyi kölcsön fejében.

Magát a váruradalmat nemsokára 1493-ban *Szapolyai István*nak, majd ismét *Poki Péter*nek az áruló bajmóci várnagynak engedte át, úgy hogy *Szapolyai* végleg ettől szerezte meg 1494-ben.

Micsoda gonosz kényszer alatt folytak ezek az ügyletek,

* *Mátyás* király túróci birtoklását a nép maiglan emlegeti, sőt ha hitelt adhatnánk a két ismert népballadának, *János* herceg anyja a rákói kovács leánya lenne, kihez *Mátyás* női ruhában járt el.

János herceg saját vallomása mutatja, de élénken jellemzi a cinkosok mohóságát az, hogy a herceggel eladatnak olyan birtokot, ami valósággal nem volt a kezén, nem is volt az övé, mert a mosóci vám és a város ősidők óta a blatnicai váruradalom érintetlen tartozéka, valóságban *Czeczei birtoka* volt. Hogy *Corvin János* megszerezte volna, annak semmi nyoma. Mi tervei voltak ezzel *Czeczei*-nek? A herceg különben is látatlanba újra adta el a birtokot, hogy a vételárból soha egy pénzt sem látott.

Alig lépett *Szapolyai* a vár birtokába, 1495 nyarán villámcsapás okozta tűzvész pusztította el az egészet. Állítólag ekkor égett el a vár és a megye itt őrzött levéltára, de bizonyos, hogy ekkor pusztultak el a túróci nemesség itt őrzött levelei, mert erről számos családi feljegyzés beszél. *Szapolyai*nak nyomban építkeznie kellett, ami a vár lényeges átalakításával járt. Ekkor épültek a külső erődítmények, a középvár javarészt, ő szerelte fel a falakat címeres feliratos ágyúkkal, mozsarakkal, melyek a XIX. század elejéig kandikáltak a lőrésen. E költséges befektetések után az *Ernusz*-család, mintha csak erre várt volna, újból fellépett a maga igényeivel, azt adván okul, hogy *Mátyás* sem a zálogösszeget, sem az ígért kárpótlást nem adta meg. A pört megnyerték, jogaikat *Ulászló* is elismerte, kötelezte *Szapolyait* a cessióra, de ítéletének a hatalmas birtokossal szemben érvényt szerezni nem tudott. *Ernusz*ték igényei elenyésztek kártérítés nélkül.

Szapolyai érthetőleg keveset foglalkozott a szerény túróci dominiummal, még hivatalos kötelességeit is másra bízta. Így pl. főispáni helyettese, egyszersmind *Szklabina* várnagya 1496–1505-ben *Majthényi Rájáel*. *Szapolyai István* halálával *Petrovics Péter*, mint *Szapolyai János* gyámja kezelte a birtokot 1527 május 31-ig. Ekkor intézkedik utóljára a turáni jobbágyok vámszabadalmi ügyében.⁴⁷

Milyen volt akkor az uradalom állapota, mit jövedelmezett, nem tudjuk, de kétségtelenül a jobbak közé tartozott, mert hadi contribúciója 308 frtot tett ki, ami *Túróc* egész adójának egy harmadrészével ér föl.⁴⁸

Ferdinand trónraléptével *Szapolyai* hatalma itt nyomban megtört. A váruradalmat 1527 végén — felerészben — *Macedoniai János* nyerte adományul, a másik részt *Korom Bálint* impetrálta. E bonyolult kérdéssel *Blatnica* és *Illava* történetében találkozunk, itt csak a successorok kedvéért említjük. Mindakét fél érezte a

birtokviszony nehézségeit, igyekezett túladni rajta. *M. János* a maga részét, hogy *Korom Bálint*tól szabaduljon, már 1529-ben *Révay István* és *Ferenc*nek engedte át 3550 frtért, de mert az intra dominium levő *Korom* a beiktatást megzavarta, a vételárat nem kapta meg. Ezt is testvére, *M. Miklósr*a, testálta. A zavaroknak csak *Révay Ferenc* a tulajdonképeni acquisiteur, mint túróci főispán vetett véget (1532), mert introducáltatta magát a várba, úgy hogy *Korom* egyezkedni akart, de *Révay* nem fogadta el. Hat évvel utóbb, *Korom B.* halálával új adományt nyer *Blatnicára*, valamint *Szklabina* másik felére s ezzel végleg megveti lábát *Túrócban*. 1540-ben kifizeti *Macedoniai Miklós* özvegye *Istvánffy Anna*, *M. János* örökösének a visszatartott vételárat, némi haszonbért és kamatot az intercalaris évekre, összesen 3950 frtot s megszerzi az uradalmat, mely maiglan utódai kezén maradt. Ettől kezdve a vár története tulajdonképen a báró *Révay*-család monografiájába esik, önálló története megszakadt.

A birtokszerző *R. Ferenc* első, 1532-ban beiktatása idején a szklabinai váruradalom így alakult: *Mosóc* és *T. Szt. Márton* városok vámmal *Priekopa*, *Turán*, *Szklabina* falu, *Diákfalva*, *Semnic* (*Stiavnic*sa), *Klecsány*, *Jahodnik*, *Terbosztó* és *Ratkó* falvak néhány nemes telek híján egészen.

A mosóci vámot illetőleg megjegyezzük, hogy az 1534. évi új adománylevél már a két testvérnek — *utriusque sexus* — szól, jóváhagyja a létesült osztályt, sőt ratifikálja *Corvin János* fent érintett botlását, amennyiben *Mosócot* és vámját, kiszakítva *Blatnica* uradalmából, ide csatolja át.

A két váruradalom mellett 1545-ben harmadik uradalom alakult, amennyiben *Jahodnik*, *Treboztó*, valamint az utóbb szerzett *Bisztricska*, *Sambokrét* és *Neczpál* részbirtoka az új osztály értelmében az idősbik testvérnek, *Istvánnak* jutott. *Jahodnik* falut illetőleg megjegyezzük, hogy ez soká hiányzott a váruradalomból, mert *Balicki* elzálogosította, sőt *Neczpáli László* 1439-ben mindkét nemre szóló adománylevelet is kapott róla, mindamellett a *Neczpáliak* megszakadása után az oldalági örökösök megmenteni nem tudták.

A vár közzogi szerepe az első *Révayak* idején még megmaradt s így érthető, hogy 1541-ben *Túróc* vármegye két alispánja, *Rakovszky György* és *Ványai Kakas* (*Gallus*), mint castellanusok szerepelnek az ismeretes végrendelet tanui gyanánt.⁴⁹ Akkor volt az,

mikor a vár némileg belejátszott *Buda* történetébe. Ismeretes, hogy az 1541-iki ostrom alkalmával, mikor a török és a német sereg *Roggendorf* vezérlete alatt versengett *Buda* birtokáért, a buzgó császárpárti *Révay Ferenc szklabinai* uradalmát ígerte díjul két budai szenátornak, ha kezére juttatják a várat. A tanács urak megnéztették az uradalmat s jónak találták az alkút. Az árulás terve már készen volt, szerencsére *Roggendorf* féltékenysége meg-hiusította végrehajtását, *Révay* merész tervét s megmentette *Szklabinát* a család számára.

Fordulatot jelent az 1561. év, mikor *Révay Ferenc* fiai, *János* és *Ferenc* megerősítést nyernek a vár birtokában, azzal a joggal, hogy utódaik közül a vár mindenkori ura *Túróc* örökös főispánja legyen. Ettől kezdve a vár, mint erősség, bár az előzmények szerint eddig sem látott valami véres harcokat, még inkább veszített jelentőségéből s csak annyiban érvényesült, hogy a főispán onnan intézte a megye ügyeit, néhányszor ott tartott gyűlést. A vár egyszerű «caput domini» lett s még inkább összeforrt a *Révayak* történetével. Castellanusai ugyan megmaradtak, de kardot már csak akkor kötöttek, amikor az uraság érdekében megyegyűlésre mentek. Egyébként békés gazdatisztek voltak, többnyire fiskálisok, inkább *Corpus iuris*-szal védték a várat. Csak annyira tartották a vár erődítményeit, mennyire a gazdasági érdekek kívánták, hiszen a korszak harcai, a török világ, sohasem ért *Túrócig*. A castellanus-provisorok aktáival, missiliseivel sűrűn találkozunk *Beszterce-Körmöcbánya* levéltárában. Ilyenek: 1572 *Szabó Gergely*, 1574 *Draskóczy György* 1576 *Keviczky János*, 1582—1584 *Markovics Márk*, 1585 *Stöhrer György*, 1592 *Katzer Mihály*, 1594 *Csajka Gáspár*, 1601 ismét *Katzer M.* stb., de leveleik csak jogügyletekről szólnak, a vár történetét nem érintik.

Ilyen körülmények között a vár lassan elhanyagolva, pusztulásnak indult, akkor, amidőn, *propter metum Turcarum*, országszerte új várak épültek. A váruradalmi jobbágyság életéről keveset tudunk. Azt látjuk pl., hogy *Révay* terjeszkedésének első éveiben, mikor szemet vetett a szomszéd *Znió* várára és szeretne volna megszerezni, az 1538—1544-ben az ostromban megrongált épületek helyreállítását szorgalmazta az udvarnál. Mire a válasz megjött, a szklabinai jobbágyok közül kirendelte a mestereket: több kőfargót, kőművest, ácsot és munkához fogott. A köznép meszet égetett, fuvarozott, így helyreálltak a falak, az alsó várban épült két

cisterna, a nagy kút, a vár alatt hat halas tó, mindezt külső erő segítségével nélkül végezték. Sajnos, nem ismerjük a munka további részleteit, de minden esetre jellemző, hogy ennyi kész mester került a félreeső falvakból.

A várbeli élet is fényes lehetett az új birtokos alatt, állítólag I. Ferdinand személyesen is megfordult itten, mert *Bél M.* szerint a *Tót-Próna* melletti Lehotka falu szabadalmait *Szklabinán* kelt oklevélben újíttotta meg.*

A vár további történetével röviden végezhetünk. Hadi jelentősége már alig volt, mikor a fellegvár, a tulajdonképeni óvár, roskadozni kezdett. *Révay Péter* a koronaőr még itt lakott, de 1608 táján már elhagyta s a nyugati oldal omladozó külső falainak és a már ekkor lakatlan belső épületek anyagából rakatta a D. Ny.-i oldalon levő szabad téren a maig is fennálló újvár háromemeletes belső épületét. Ekkor épült a kapu egészben, a kapu védő két sarokbástya pedig átalakíttatván, egy emelettel megrövidült. (A tervrajzon 2—3; 4. ábra.)

Az építkezés emlékét hirdeti a XVIII. századi épület egyik díszes renaissance izlésű kandallója 1612. évszámmal és egy másik hasonló, itt képen bemutatott feliratos tábla, melynek szövege így hangzik :

Anno Domini 1610. Spect. ac. Mag. Dom. Pet. de Rewa
Com. Perpus Comitatus Thurocz Sac. Regiæ Mæstatis Mag.
Cub. et. Consil. necnon Conservator sacrae Coronæ Regni
Hungariæ & Mria Forgacz de Gimes cur fecerunt.

A felirat és a tympanon között a házastársak címere. Egy másik ajtókeret felett ugyancsak e provinciális mester kezéből egy másik márvány faragvány: cartoucheban címerpajzs nélkül a Révayak koronából nőző virágot tartó farkasa. Ez az épület, bár ma is lakható, ma elhagyottan áll, csak őrző személyzet lakja egy részét. Három szobáját a múlt század elején tervezett vármúzeum rendezetlen anyaga foglalja el. Fegyverek, használati tárgyak,

* *Jedlicska Pál* (Kiskárpáti Emlék. II. 55.) szintén idézi Ferdinandnak 1540. júl. Szklabináról kelt idéző levelét Nyáry F. pörében, de a teljes szövegeket nem ismerjük, a királyi látogatást csak fentartással fogadjuk el.

2. ábra. 1612. évi emléktábla (szövegét lásd a 119. lapon.)

Gedenktafel vom J. 1612. Inschrift S. 119.

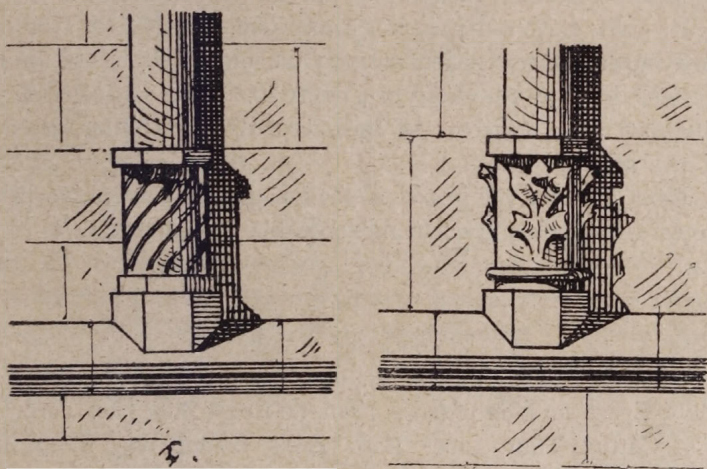
butorok, edények, curiosumok, pl. az 1769-ben kivégzett rabló, Szurovecz, maga faragta durva puskája, 1589. évsz. Morvaország címerével ellátott réztál, szentelt víztartó vagy keresztelő medence lehetett: *Das Blut JHESU Christi Gotes Sons macht uns rein* felirattal. Egyik érdekesebb darabja a Zólyomvárából 1830-ban hozott Giskra-címer.

A zólyomi kő hitelességében nincs okunk kételkedni, mert

tudjuk, hogy Zólyom vára volt Giskra főfészke és ottan építkezett. A rossz vörös márványból faragott durva dombormű azonban nevezetes, mert ez a nagy condottiere egyetlen címeres emléke, amit a heraldika eddigelé nem regisztrált.

A címerpajzs felett természetes nagyságban ábrázolt zárt, szokott módon tollazott tornasisak korhű és világosan mutatja, hogy az élére állított pajzsban Csehország címere itt nem országos, hanem egyéni címer. Mikép jutott hozzá, nem kutatjuk, csak azt emeljük ki, hogy az ország címer is hiteles. Felmerül *Zsigmond* cseh pénzein, tart *Albert* és *Posthumus László* idején, épen Giskra virágkorában,

3. ábra. Oszloptörödékek a várkápolnából.

Bruchstücke der Säulen aus der Schlosskapelle.

aztán megváltozik. Nem családi öröklött címer, hanem felvett, esetleg adományozott, de folytatása nincs. Tudjuk, hogy *Giskra* brandeisi előnévvel élt és *Aeneas Silvius* szerint lovagrendből származott volna, ámde más egykorú cseh írók nyomán *Balbinus*⁵⁰ ezt már megcáfolta, «*ex humilissima fortuna per gradus militiae evectus*»-nak mondja, tehát a brandeisi sem lehet nemesi *prædicatum*, csak *locus originis*.

A muzeum többi tárgyaival itt nem foglalkozunk. E kitérés után folytassuk a vár történetét.

Révay Péter építkezésével egyidejűleg Révay Ferenc is megkezdte az alsó várudvar hasznosítását. A déli részen, közel az

új kastélyhoz valami régibb épület állott, ezt most urasági lakásul adaptálta, a déli szárny nagyobbik részét gazdasági épületnek hagyta, tágas udvarral, kelet felől pedig új falat emelt, úgy hogy lakása teljesen elkülönült Péter kastélyától, s mint valóságos castellum munitum állott a nyugati oldalról már meglehetősen nyitott várban, mert építkezési anyagot megint csak a külső falak szolgáltattak.

Úgy látszik, hogy *Ferenc* botrányos válópöre után visszavonultan itt élt s bár kora ízlése szerint épületeire ő is emléktáblákat rakott, nejről, Forgách Zsuzsáról, érthetőleg nem szól. Ezt a pört részletesen tárgyalja *Deák Farkas* a *Történ. Életrajzok*-ban. Itt csak megemlítjük, hogy az 1608. évi XXII. t.-cikkben megbélyegzett szerencsétlen asszonynak elégtételt adott az 1611. évi ítélet, de a törvénykönyv csak 1626. XLIX. t.-c. tette jóvá az elhamarkodott végzést. Az egész eset itt Szklabinán szövődött, azért utalunk rá.

Révay Ferencről beszél a gazdasági udvar kapuját diszító, bár még szerényebb kivitelű mészkőtábla ezen felirata :

A. 1630. die 1 Julii

Pax N. R. et Chris.

Illus. Spect. ac Magnif Dnus Fran. de Rewa Supr. ac. Perpet.
Co. Cottus Thur. Liber Baro Arcis Szklabinya, Blatnica,
Lietava ac Becko.

★

Franciscus Paulusque, duo pia lumina Rewa
Arcis in his muris ultima septa struunt.
Cessit opus Dexterō extincto lumine Pauli
Francisco portæ gloria tota datur.

Psalm. CXL.

Lingua perfida in his nequit esse prospera terris.
Imprimis cadet in suos quos parat cito casses.
Nam DEVS miseros teget et juvabit egenos.

Hadi jelentősége ugyan már nem volt a várnak, mindamellett 1644-ben *Kemény János Rákóczi* számára elfoglalta s várőrséget

hagyván benne, tovább vonult Bajmócnak. E harcokban a várnak további szerepe nem volt.

A kuruc harcok idején 1704 nov. 9-én *Petrőczy István* foglalta el, ugyancsak ostrom nélkül és huszárokkal rakta meg. Ezek emléke fenmaradt a «*Huszárok rétje*» névben, s *Turán* község népe ismét hordta különleges szolgálmányát, a huszárok szénáját a várba, de 1709-ben a vár megint üresen állott, csak néhány nyugalmazott urasági tiszt maradt a berendezés őrzésére, egyébként ágyúí, fegyvertára is érintetlen maradt, mert a hadi felszerelés mind *Zápolya* idejéről maradt, immár nem veszedelmes holmi volt. Még működött száraz malma, két rendbeli kerek kútja, csak 1736 után hanyagolták el jobban.

Az ágyúk egy részét a szentmártoni templom kapta harangöntés céljaira, de azért a középvár külső falain 1757-ig több nagy ágyú maradt. Ezekből *Révay László* egyet *Mosócra* vitetett és ott két kicsit öntetett belőle, díszül a kapubejárat számára.

1815-ben menyegző alkalmával a két ágyút használatba vették, de csakhamar megrepedtek. Ekkor *Bécsbe* szállították újra önteni, de a szükséges császári engedelmet csak két év múlva kapták meg. A mosóci ágyúk 1848 után eltűntek. A várban maradt többi ágyúk a *Mária Terézia*-féle demobilizálás után kallódtak el.

A pusztuló várat 1806 szept. 4-én a Felvidéken utazó *József nádor* is megtekintette, miről a gazdasági épület külső falán levő márványtábla beszél. Ez időben a vár már csak majorképen szerepelt. Ekkor írta meg a család egyik névtelen tagja a vár rövid történetét s szüksézává, de értékes adatait más tovább folytatta a 30-as évekig. Ez mentette meg a szklabinai ágyúk emlékét.

Befejezésül szóljunk még röviden a vár beosztásáról és fenmaradt emlékeiről.

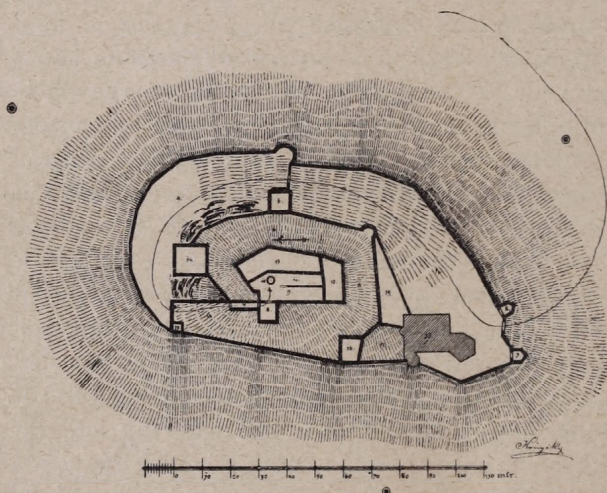
A vár tulajdonképpen a *Liszec*-hegy egyik sziklás, meredek nyulványán emelkedik 785 a teng. sz. felett. A völgyben alatta kis forrás és patak folyik, de ennek védelmi szerepe nem volt, mindamellett állítólag ez táplálta az óvárbeli ma már eltűnt kutat, mert a névtelen szerző az elmaradhatatlan kútbaesett kacsát itt jelenteti meg. Helyzete szerint a vár, bár észak felől közvetlen fedezéke nincsen, mégis védve van a távolabbi bércek által, dél felől pedig a szomszédos hegyek úgy takarják, hogy épülete alig látszik, ennélfogva csaknem viharmentesnek mondható a mi a túróci fensíkon fontos körülmény. A meredek sziklás orom csak

napjainkban kezd szakítani a régi hadi regula parancsával, bokrok, fák takarják a kopasz sziklát s enyhébb keretbe szorítják a rideg romokat.

A meredek orom egykor védelmet nyújtott minden hirtelen támadás ellen, tömör sziklaalapzata pedig az alagutakkal való ostromot tette lehetetlenné. Kilátása van mindakét szomszéd-várra, Znióra és Blatnicára, maga idejében tehát jó fortalilitium lehetett. (4. ábra.)

Bejárata észak felől van, szemben a fent érintett propugnaculummal, a szomszéd magasabb csúcson, ahonnan két párhuz-

4. ábra. Szklabina tervrajza. (A hajszál vonal jelzi az egykori utat.)

Plan v. Szklabina. (Die dünne Linie bezeichnet d. ehemaligen Schlossweg)

mós sánc futott a kapu felé. Egykor tehát pomeriuma volt, de ennek már csak nyomai látszanak. Eltűnt a régi emelcsős kapu is, úgy látszik, még Révay Péter építkezése idején, de az egykori árok még felismerhető. A kaput jobbról-balról bástya torony védi (a tervrajzon 2—3. sz.).

Lépünk be a várba, járjuk be a romokat. A szokásos hármas beosztás, ó-felsővár, közép-, újvár a kapu mellett jobbra (18. sz.) A kaputól balra (a tervrajzon számnélküli épület) kiugró hatszegletű bástya, még a régi épület maradványa kétemeletes, jókarban tartott, állítólag boltozott szobáival raktárul szolgál. Látogatásom-

kor zárva volt. A várudvar itt már emelkedik az óvár magaslata felé. A bástyával szemben az újvár felé esőleg egy másik, ma már romlott hatszögletű bástya emelkedik, (a tervr. 5. sz.) ez a kettő védte az óvár udvarába délkeleti irányba nyíló, ugyancsak emelcsős hiddal zárt kaput. Zavarja a képet a megosztott udvar, a középvár XVIII. sz., de már romlott külön bejárata, a társbirtoklás emléke.

A II-ik nagykapun áthaladva a hátsó udvarba érünk, apró gazdasági épületek maradványai is és jobbra az óvár romjai merednek. Az omladékok közt nehéz már a tájékozódás, de annyi látszik, hogy ennek különálló, saját védőfalai voltak s függetlenül e középvártól még lehetett védeni. Az épületek is elkülönítve állanak, de tornácok, erkélyek által érintkeztek, közlekedtek. A belső várfal, a szikla iránya szerint többszörösen megtörve, vezet a 14. sz. nagy belső bástya romjaihoz. Ezt két oldalról sziklafal védi, sikátor köti össze a kettős belső kapuval, mely az óvár belsejébe vezet. Ugyanennek feladata volt védeni az óvár belső kapuját, melynek fedetéről még a 15. és 8. sz. sarokbástya is gondoskodott. Idáig kocsival is járható az út, a 8. bejáratától kezdve már csak lépcsőkön kapaszkodva érjük el a belső helyiségeket, melyek beosztásáról, rendeltetéséről nehéz nyilatkozni, romok takarnak mindent, de nyilvánvaló, hogy ezek javarészt csak napjainkban hullottak le s az igazi romlás csak az 1800-ban dühöngött utolsó tűzvész óta kezdődött.

Mikor fentebb az óvár romladozásáról szoltunk, ami Révay Pétert az alsó vár építésére kényszerítette, hangoztatjuk azt, hogy akkor voltaképen csak a tetőzet és az emeletek szerkezete bomlott meg a változó 1'20—1'80—2 m vastag közfalak még bírták volna, úgy amint ma vakolatmentesen, még a tűzvész után is állják a viharokat. Bár viszont vannak olyan külső beteg részletek is, hol a fal elválva az alapzattól, ledült és úgy elcsúszott, hogy ma a helye sem látszik. A változatosan rakott, rosszul illeszkedő későbbi átalakítások, toldások megnehezítik a tájékozódást. A falakban itt-ott még látszik a felsőbb emeletek leomlásával letört mestergerenda maradványa, csodálatosképen mind lucfenyő vagy erdei fenyőszál, mintha e fadús vidéken sajnálták volna a jobb anyagot. Ilyen beépített vagy gyámkövekre rakott faváz tartotta az emeleteket, boltozatnak csak itt-ott földszinten van nyoma. Érthető, hogy a rosszul fedett, egyre nyirkos fedélszék egy-két évszázad nyomása alatt beszakadt és veszélyeztette a földszintet is. Meg lehet

bocsátani, ha a gazda elhagyta a kényelmetlen helyiségeket s kevesebb költséggel inkább új fészket rakott magának, mintsem a régit tatarozza.

Valami nagy fényt, kényelmet úgy sem hagyott el. Elődei műízlésének vajmi kevés nyomát láthatta, minden csak arról beszélt, milyen szerény igényűek voltak a «várbeli zsarnokok», milyen kevés pompa volt a «bércetűn rakott kéjlakokban.»

A romok tátongó ablakaiban alig látjuk a szokott kökereteket, csak három csúcsíves rossz homokkőből való ilyen ablakbélést látni, nem hihető, hogy a többi mind kihullott volna, bár helyenkint látszik a hanyatlás korából való ablakszűkítés bizonyága, a fából ácsolt bélés kökeret nélkül.

Hol volt a vár magva, az elmaradhatatlan öreg torony? Mikép tűnt el az átalakítások folyamán?

Hogy Szklabinának is lehetett tornya, a vár muzeumában levő kép mutatja a Révay-stemma alján, régi festmény XVIII. sz. másolata, hol az egykori családi várak (Réva, A. Lendva, Éleskő, Sasvár, Beckó, Holics, Lietava, Szklabina, Blatnica, Trebosztó) mind láthatók. Szklabina, bár nagyon eltorzítva, középen emelkedő toronynyal van ábrázolva, de a piktor nyilván csak memoriából vagy igen régi eredeti nyomán dolgozott, mert kétségtelen, hogy Révayak korában a vár már nem ilyen volt.

Megkerültük a várat, a közép vár hátsó udvarában vagyunk a 16. jelölt bástya alján, az új épület háta megett. A közép vár főépülete négyemeletes volt, több 1—2 emeletes kisebb épülettel. A főépülethez csatlakozott a vár legszebb, de ma legjobban romlott része, az 1800-ban villámcsapás okozta tűzvészben beomlott kápolna. Emlékét jobbra csak a muzeumban levő kövek hirdetik. Említést érdemel a keleti falba a kandalló fölé befalazott 2 m hosszú és 1 m széles szépen faragott koronanélküli Hunyadi-címer korszerű 1468-iki arabs számokkal. A címeres kőheveder töredékei azt mutatják, hogy a kápolna előtt csúcsíves folyosó volt s ennek ajtajában lehetett az emlék. Maga a kápolna 12 m hosszú, 8 m széles volt csúcsíves épület keresztboltozattal. A boltiveket 3—3 gyámoszlop tartotta, ezek közül a szemben állók egyformák voltak, csak az oszlopfőkben volt némi eltérés a domborított rózsák és tölgyfalevelek más elhelyezése által. Maguk az oszlopok is változatosak, kettő csavart, kettő szögletes, kettő gömbölyű. (2—3. ábra.) A kápolna oltára, orientált bejárata nyugat felé nyílt, két ablaka

közül egyik keletre, a másik dél felé nézett. Csúcsíves kereteikből csak töredékek látszanak a falban, a mérművek nyomaival.

Mindez arra vall, hogy a középvár, a birtokosok lakása Zápolya kora előtt mégis csak díszesebb lehetett, de a nagy tűzvész óta régi fényét nem nyerte vissza. Ideiglenes helyreállításában annyi kényelmet sem nyújtott, mint az egyszerűbb óvár. Egyébként az újvár sem tudta tartósan magához fűzni tulajdonosait. Az újabb kisselmeci és mosóci kastély elvonta tőle az életet s a gazdasági lakká devalvált ócskaság elhagyottan pusztul tovább. Ma csak a három újabban restaurált bástya és az óvár anyagából épült újvár hirdeti az egykori szebb napok emlékét.

Ernyey József.

JEGYZETEK.

¹ Sbornik Museáln. Slov. Spol. Turóc-Szentmárton, 1901. 34—114. l.

² Memorabilia 7 montanarum civitatum.

³ Letopis Matice Slov. 1870. 45. l. J. Kachelman Gesch. der ung. Bergstädte I. Schemnitz 1853. p. 25. 37.

⁴ Orol 1870. foly. 56. l.

⁵ Slov. Pohľady 1884. 510.

⁶ Archæol. Ért. 1890. 164. A blatnicai kard. Ezt kiemeljük, mert mint IX. sz. lelet egyedül áll e területről, különleges mint típus is, de provenienciája kétes. Egyáltalán nem igazolható, hogy Bl. vidékén ásták volna ki, de annál hihetőbb, hogy a műkedvelő, fegyvergyűjtő Révayak egyike valahol vásárolta és úgy került a várba.

⁷ Časopis Museáln. Slov. Spol. 1898. 5. l. U. o. 1900. 15. l.

⁸ Sbornik Mus. Slov. Spol. 1910. 34. l.

⁹ Národné Noviny. 1891. 77. sz.

¹⁰ Sasinek Letopis I. 39.

¹¹ Osvald Toyaryšstvo II. 224.

¹² Arch. Közlem. II. 309.

¹³ Hampel: Bronzkor II. 15. l. XVI., XXXIX. t. — Lásd bőv.: Sbornik Museáln. Slov. Spol. Tur. Sv. Martin 1903. 24—54., u. o. 1910. 32 l.

¹⁴ Középkori várak. Bpest 1906.

¹⁵ Okmtár VII. 166. Fejér II. 64.

¹⁶ Fejér Cod. d. V/3. 341.

¹⁷ Notitia II. 339.

¹⁸ Časopis Mus. Slov. Spol. 1900. foly. 156. l.

¹⁹ Nicol. Oláh Hungaria p. 47.

²⁰ Fejér Cod. d. IV/1. 544.

²¹ Fejér Cod. d. VIII/3. 489.

²² Kosztolányi cs. ltára.

²³ Okmtár. IX. 168. XIV.

- ²¹ Fejér Cod. V/2. 403. VI/1. 243.
²² Motesicky ltár.
²³ M. Nemz. Muz. Quart. lat. 2338. V. ö. Archæol. Értesítő. 1893. 346. l.
²⁴ V. ö. Fejér II. 168. IX/5. 680.
²⁴ Magyar Sion 1865. évf. 637. Hazai okmt. VI. 322.
²⁴ Századok 1903. 517.
²⁴ Okritár XII. 166. l.
²⁵ Fejér IV. 1. 271. Tört. tár 1904. 98. l.
²⁶ Ivánka-cs. ltára.
²⁷ Fejér Cod. d. IV/5. 337.
²⁸ Fejér Cod. d. IV/1. 542. V/1. 327.
²⁹ Fejér Cod. d. VIII/3. 489. IV/1. 544.
²⁹ Árpádköri Új Okmt. III. 156.
³⁰ Fejér VIII/3. 489.
³¹ Fejér V/1. 327.
³² M. N. Muzeum Kézir. 632. oct. lat.
³³ Sasinek Letopis II. 1877. évf. 212.
³⁴ Fejér IX/5. 487.
³⁵ Fejér X/1. 324. 580.
³⁶ Tört. tár. 1902. 211.
³⁷ Nemz. Muz. Quart. lat. 2338.
³⁸ Fejér X/5. 79.
³⁹ Iványi Bártfa ltára 68.
⁴⁰ Szucsány közs. ltár.
⁴¹ Szt. Márton ltára.
⁴² Századok 1909. 906.
⁴³ Községi ltár. Ered.
⁴⁴ Városi ltár.
⁴⁵ Kőrmöcb. ltár. F. XVIII. fasc. f. Nro. 12.
⁴⁶ Révay ltár.
⁴⁷ Turán közs. ltára.
⁴⁸ Engel Monum. I. 34.
⁴⁹ Tört. Tár 1882. 551.
⁵⁰ Epitome rerum Bohem. Lib. V. Cap. III. p. 502.